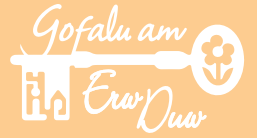

4. Gwenoliaid Duon ac Adar Eraill

Mae'r daflen hon yn rhoi gwybodaeth am wenoliaid duon; ein partneriaeth i'w hybu a chanllawiau ar sut mae rheoli safle claddu i helpu adar.

MAE'R WENNOL DDU YN RHYWOGAETH BWYSIG I GOFALU AM ERW DUW

Mae gwenoliaid duon angen help! Mae nifer y gwenoliaid duon sy'n magu yn y DU yn gostwng. Yn ystod y pymtheng mlynedd diwethaf, mae niferoedd yr aderyn rhyfeddol a hardd yma wedi gostwng ryw 40%.

Mae adnewyddu adeiladau i'w gwneud nhw'n fwy ynni effeithlon ac i ddal dŵr yn well wedi cael gwared ar lawer o safleoedd nythu ac efallai fod y gostyngiad yn nifer y pryfed wedi cael effaith hefyd. Y newyddion gwell ydi bod gan gadeirlannau, eglwysi, capeli a themlau safleoedd nythu addas fel rheol, a gall y safle claddu ei hun wneud tir hela da.

Rydym yn gweithio gyda Swift Conservation i geisio defnyddio safleoedd claddu ac adeiladau crefyddol i gefnogi'r boblogaeth o wenoliaid duon.

ADNABOD Y WENNOL DDU

Mae gwenoliaid duon yn edrych yn debyg iawn i wenoliaid a gwenoliaid y bondo, ond maent yn perthyn yn agosach i aderyn y si. Mae gwenoliaid duon yn grŵp o adar eithriadol ero-ddeinamig, sy'n treulio'r rhan fwyaf o'u bywyd yn hedfan. Maent yn bwydo, yn yfed, yn paru ac yn cysgu dan hedfan ac yn gallu cyrraedd uchder o hyd at 3000m a chyflymdra o tua 70mya.

Ar ôl gadael y nyth, ni fydd y gwenoliaid duon ifanc yn glanio am dair neu bedair blynedd, nes eu bod wedi aeddfedu ac yn barod i fagu. Mae siâp y wennol ddu mor addas i hedfan fel nad yw'n gallu glanio ar dir gwastad ac mae ganddi draed a choesau bach iawn. Gan nad yw wennol ddu byth yn glanio ar y ddaear, mae'n dilyn bod unrhyw wennol ddu y dowch chi o hyd iddi ar y llawr yn debygol o fod wedi anafu neu'n sâl, ac angen help arbenigol. Ni ddylid ei thafu i'r awyr byth.

Dim ond am ryw dri mis mae'r gwenoliaid duon yma yn y DU, ac maent yn gadael yn syth wedi i'r cywion hedfan y nyth. Mae amseriad y tri mis yn dibynnu ar ledred a'r tywydd, ond maent rhwng misoedd Ebrill ac

Awst.

Mae gwenoliaid duon yn treulio gweddill y flwyddyn yn mudo ac yn Affrica'r Cyhydedd a Dwyrain Affrica.

Mae gwenoliaid duon yn bwydo ar bryfed mân sy'n hedfan; affidau, morgrug hedfan, mosgitos, pryfed hofran a chwilod mân, gan gasglu bwyd mewn cod yn ngwaelod y geg. Mae wennol ddu sydd yn ei llawn dwf yn dod â phêl fwyd neu 'folws' yn ôl i'w rhai bach.

Mae'r bolws yn cael ei gasglu wrth deithio pellteroedd maith ac mae'n cynnwys miloedd o bryfed. Gall y rhai ifanc aros am amser hir iawn rhwng prydaul!

Mae gwenoliaid duon yn paru am oes ac yn dychwelyd i'r un safleoedd nythu flwyddyn ar ôl blwyddyn. Maent yn tueddu i nythu mewn criw ac mae ganddynt gri sgrechian sy'n denu gwenoliaid duon i safle nythu. Maent yn nythu mewn twll mewn clogwyn, wal neu do gyda'r nyth gyfan o'r golwg yn llwyr. Mae adeiladau tal gyda mwy nag un llawr, fel eglwysi a thyrrau, yn gwneud safleoedd nythu da. Gall blocio mynedfeydd i nythod fod yn drychineb i boblogaeth gyfan.

Mae gwenoliaid duon yn tueddu i fwyta tail eu cywion ac felly does dim llanast fel rheol o dan nyth wennol ddu.

Rheoli er lles gwenoliaid duon

Mae gwenoliaid duon wir angen llefydd i nythu. Mae cadeirlannau, eglwysi, capeli, themlau ac amlosgfeydd i gyd yn addas. Gellir gosod 'tyllau nythu', blychau nythu neu frics gwenoliaid duon mewn adeiladau ac arnynt (yn cynnwys rhai rhestredig) heb anhawster ac yn aml does dim posib eu gweld o'r tu allan. Mae bondoeau'n hynod addas a hefyd holltau awyru, lwfrau a bargodau mewn tyrrau ac eglwysi. Cyn belled nad oes gan y gofod nythu unrhyw agoriad i du mewn yr adeilad, ni fydd y wennol ddu'n gallu mynd i mewn, sy'n gallu bod yn beryglus iawn i'r adar yn ogystal ag yn broblem i bobl!

Cadw at y gyfraith

Mae gwenoliaid duon wedi'u gwarchod gan y gyfraith; mae'n anghyfreithlon eu lladd neu eu niweidio, neu wneud difrod i'w nythod neu eu hwyau. Yn ymarferol, gall hyn effeithio ar amseriad gwaith atgyweirio ar

4. Gwenoliaid Duon ac Adar Eraill

adeilad ble ceir gwenoliaid duon. Peidiwch â gwneud gwaith adnewyddu nac ail-doi os oes gwenoliaid duon yn bresennol.

Os oes angen blocio unrhyw dyllau nythu gyda gwaith adeiladu, yna chwiliwch am ffyrdd o greu twll artiffisial, 'twll nythu' mor agos â phosib at y gwreiddiol. Mae hyn yn galluogi i adeiladau wrthsefyll tywydd yn well ac maent yn fwy ynni effeithlon, heb amharu ar y gwenoliaid duon.

Gyda'r cyngor priodol, gall gwaith adeiladu naill ai warchod tyllau nythu presennol y gwenoliaid duon neu greu rhai artiffisial iddynt, nad ydynt i'w gweld o'r tu allan ac sydd ddim yn mynd yn groes i statws adeilad rhestredig. Mae tyrrau a phigdyrrau'n hynod addas ar gyfer y tyllau nythu artiffisial yma. Os ydych chi eisiau annog gwenoliaid duon i ddechrau nythu ar adeilad, yna gall chwarae recordiad o gri'r gwenoliaid duon eu hudo.

Mae gan Swift Conservation flynyddoedd lawer o brofiad o weithio gydag adeiladau amrywiol a gall eu harbenigwyr lleol ddarparu cyngor am ddim ar y technegau ar gyfer greu tyllau i wlenoliaid duon,

gan gynnwys manylion ar gyfer gwneud blychau nythu. Cysylltwch â Gofalu am Erw Duw neu Swift Conservation i gael gwybod am adeiladau ble mae llefydd nythu hanesyddol i'r wennol ddu wedi cael eu gwarchod neu ble mae blychau nythu a thyllau nythu wedi cael eu creu'n arbennig a'u gosod yn eu lle. Mae'r rhain yn cynnwys eglwysi, cadeirlannau a synagogau.

ADAR ERAILL

Gall safleoedd claddu fod yn bwysig iawn i adar eraill hefyd, gan ddenu adar tebyg i'r rhai a geir mewn gerddi mawr gyda llwyni a choed aeddfed. Mae adar fel yr aderyn du, y fronfraith a'r dryw yn defnyddio safleoedd claddu drwy gydol y flwyddyn, gan nythu yn y coed a'r gwrychoedd. Cadwch lygad am y nico yn bwydo ar hadau a'r gwybedog brith yn clwydo ar gerrig beddau, gan hedfan i ddal pryfed ac yna dychwelyd i'w glwyd. Os oes gennych chi goed yw, efallai y gwelwch chi adar yn bwydo ar yr aeron tua diwedd yr haf. Yn y gaeaf, fe welwch chi heidiau cymysg o adar bach, fel titwod a philaod, yn bwydo yn y coed a'r gwrychoedd, neu fronfreithod y gaeaf, fel y coch dan-aden a'r socan eira, yn bwydo ar aeron y coed celyn a'r criafol.

Adar nodweddiadol mewn safleoedd claddu – yn seiliedig ar arolwg gan Ymddiriedolaeth Adareg Prydain

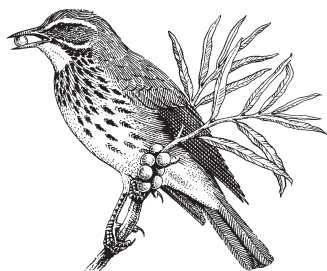
Aderyn du	Robin	Titw tomos las	Llinos werdd
BRONFRAITH	Dryw	DRUDWEN	Llwyd y berth
ADERYN Y TO	Titw mawr	Ji-binc	Ysguthan
GWYBEDOG BRITH	Nico	Coch y berllan	Ydfran
Telor yr helyg	LLINOS	Gwennol Ddu	Telor penddu
Colomen wyllt	Titw penddu	Dryw eurben	Brych y coed
Turtur dorchog	Tylluan frech		

Asesir nifer yr adar gan system 'golau traffig'; mae gwyrdd yn golygu bod y boblogaeth genedlaethol yn iach, mae ambr yn achos pryder, gyda'r niferoedd yn dirywio, ac mae coch yn ddifrifol gyda'r niferoedd yn dirywio'n gyflym neu'n isel iawn.

Mae'r adar mewn print **trwm** ar y **rhestr ambr**

Mae'r adar mewn **PRIF LYTHRENNAU** ar **RESTR GOCH 2015**

(Adroddiad ar Gyflwr Adar y DU)

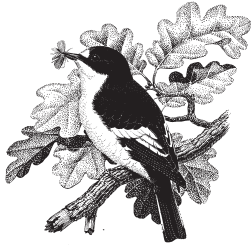
Coch dan-aden

Helpu adar

Ceisiwch ddarparu cymaint o fwyd a chysgod naturiol â phosib, gan gynnwys y canlynol:

- Coed aeddfed a feteran sy'n cynnwys tyllau, cilfachau a phren marw (edrychwch ar daflen A8, Helpu Bywyd Gwyllt).
- Planhigion sydd ag aeron, ffrwythau, egroes a chriafol sy'n ffurfio llwyni trwchus ar gyfer nythu.
- Gwrychoedd gyda safleoedd nythu ac aeron, hadau a ffrwythau drwy'r hydref a'r gaeaf. Peidiwch â thrimio'r gwrychoedd bob blwyddyn.
- Clytiau garw gyda danadl poethion, mieri, ysgaw a phrysgwydd. Bydd y rhain yn cynnwys pryfed ac yn darparu bwyd a chysgod yn y gaeaf.

4. Gwenoliaid Duon ac Adar Eraill

Gwybedog Brith

Dryw

Nico

Mae adar yn gwella safleoedd claddu a bydd y math a'r nifer o adar sy'n bresennol yn newid yn unol â'r tymor a'r amser o'r dydd. Gall hyn greu llawer o ddi-ddordeb a phleser i ymwelwyr. Gyda phwysau ar ein cefn gwlad a gerddi'n cael eu colli, mae safleoedd claddu'n chwarae rhan gynyddol bwysig yng nghadwraeth adar a arferai fod yn gyffredin iawn, fel y ddrudwen, y fronfraith ac aderyn y to. Mae 44 miliwn o barau o adar magu wedi cael eu colli yn y DU ers 1966 (adroddiad blynyddol yr RSPB).

- Mae eiddew trwchus yn gysgod ac wrth iddo ddod i ffrwyth mae'n llawn pryfed. Dylid rhoi blaenoriaeth uwch i dynnu eiddew oddi ar goed yw feteran (edrychwch ar daflen A5, Coed Yw a Choed Feteran Eraill).
- Mae tomenni compost a phentyrrau o goed yn darparu pryfed genwair ac infertebrata.
- Mae mosaig o laswelltir gyda glaswellt byr, tal a thwmpathog yn darparu bwyd i adar sy'n bwyta hadau a phryfed.
- Bydd twmpathau morgrug nad oes neb wedi tarfu arnynt o fudd i'r gnoCELL werdd, sy'n bwydo ar forgrug yn bennaf.

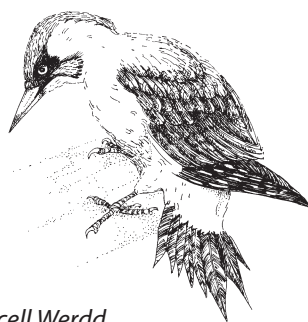
- Dŵr mewn dysgl neu fath adar. O'i osod ar y ddaear gall anifeiliaid eraill ei ddefnyddio hefyd.
- Safleoedd nythu naturiol a/neu amrywiaeth o flychau nythu.
- Dylid osgoi defnyddio cemegau, yn enwedig plaladdwyr, oherwydd mae'n lleihau'r bwyd gwyllt sydd ar gael i adar.
- Gosodwch flychau nythu i wenoliaid duon ar adeiladau.

Cadw at y gyfraith

Mae adar gwyllt wedi'u gwarchod gan y gyfraith:

Mae'n anghyfreithlon cymryd neu ladd unrhyw aderyn gwyllt neu gymryd, difrodi neu ddi-nistrio ei nyth tra mae'n cael ei defnyddio neu'n cael ei hadeiladu.

Dylid gwneud gwaith ar adeiladau, waliau, coed neu wrychoedd y tu allan i'r tymor nythu. Dylid osgoi gwaith rhwng misoedd Mawrth ac Awst os ydych chi'n amau bod adar yn nythu'n bresennol.

Cnocell Werdd

Cnocell fraith fwyaf

4. Gwenoliaid Duon ac Adar Eraill

Canfod pa adar sy'n bresennol

Cadwch ddyddiadur o'r adar rydych yn eu gweld a gwnewch nodyn o'r hyn maent yn ei wneud. Er enghraifft, mae cario deunydd nythu'n awgrymu eu bod yn adeiladu nyth, mae cario bwyd yn dynodi bod cymar naill ai'n eistedd ar wyau neu bod cywion yn cael eu bwydo. Efallai fod adar ifanc sy'n begera wedi dod o nyth ar y safle neu o safle arall gerllaw.

Bydd yr hydref a'r gaeaf yn dod ag adar gwahanol; heidiau o bilaod a thitwod, bronfreithod y gaeaf fel coch dan-aden neu socan eira, ac efallai y clywch chi dylluan frech yn galw yn yr hydref wrth i'r oedolion

yrru'r rhai ifanc allan o'r tiriogaeth. Mae'r tylluanod gwrywaidd a benywaidd yn defnyddio cri 'tyrwit', a atebir gan 'whww' isel gan y gwryw yn unig. Dylid glanhau unrhyw flychau nythu yn y gaeaf a gweld pa fath o nyth sy'n bresennol.

Efallai y byddwch yn dewis llunio ffurflen gofnodi syml er mwyn annog pobl i gofnodi'r adar maent yn eu gweld.

Ymunwch â Digwyddiad Mawr yr RSPB ar gyfer Gwyllo Adar y Gerddi, sy'n cael ei gynnal dros benwythnos tua diwedd Ionawr.

Arolwg Adar

Dyddiad: 12fed Mai 2012 Amser: 9am tan 11 am

Enw: Mrs A. Egan (ffôn: 235678)

Tywydd: Braf a heulog, awel ysgafn

Rhywogaeth	Nifer	Y gweithgarwch a gofnodwyd, e.e., canu, bwydo, adeiladu nyth ac ati
Aderyn du	5	Canu, bwyd i'w nyth
Gwennol ddu	3	Mynd i mewn i'w nyth ym mondo'r eglwys
Siff-saff	1	Canu
Bwncath	1	Hedfan uwch ben

Cysylltiadau defnyddiol

Ymddiriedolaeth Adareg Prydain, www.bto.org

Y Gymdeithas Frenhinol er Gwarchod Adar, www.rspb.org.uk

Cadwraeth Gwenoliaid Duon, www.swift-conservation.org

Ymddiriedolaeth yr Hebog a'r Dylluan, www.hawkandowl.org

Ymddiriedolaethau Natur, www.wildlifetrusts.org

Darllen defnyddiol

Adroddiad Blynyddol 2015 – cyhoeddiad RSPB

Big Garden Bird Watch – gwefan RSPB

Collins Bird Guide

Owls and Owl Pellets – siart plygu'r Cyngor Astudiaethau Maes

The State of the UK's Birds - cyhoeddiad RSPB

Top 50 Garden Birds – siart plygu'r Cyngor Astudiaethau Maes